

САМЮЪЛ ХЪНТИНГТЪН: ИДЕИ ЗА НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ И ГРАЖДАНСКИЯ КОНТРОЛ

Костадин Михов

Югозападен университет „Неофит Рилски“

Резюме. Целта на статията е да анализира идеите на Хънтингтън за националната сигурност и нейната зависимост от баланса в отношенията между гражданските и военните институции. Основният проблем е, че правилният модел на взаимоотношенията между гражданите и военните е гаранция за сигурността на обществото.

Keywords; national security, civil-military relations, civil control

Самюъл Хънтингтън е виден политолог, получил бакалавърската си степен от Университета в Йейл на 18-годишна възраст. Завършва докторската си дисертация в Харвард и на 23 години започва преподавателска дейност. Заема много високопоставени ръководни длъжности и написва множество значими произведения. Най-популярният му труд е „Сблъсъкът на цивилизациите и преобразуването на световния ред“. През 1970 година Хънтингтън основава списание „Външна политика“⁽⁵⁾.

Основните идеи на Хънтингтън са свързани с въпроси, касаещи съвременните обществени и международни отношения и конкретно с процесите в модерните общества: гражданско-военните отношения, влиянието на културните фактори върху световния политически ред, националната идентичност. Също така изследва различни обществени процеси и отношения, които смята че са важни за американското общество и за световната политика. Авторът си поставя прагматични цели: намиране на най-добрия баланс в гражданско-военните отношения, запазване на мира в света чрез приемане на мултицивилизационен модел за световната политика, оцеляването на американската нация чрез обновяване на националната идентичност и т.н.

Не само Хънтингтън, но и други учени в областта на политологията и социологията също изследват историята за целите на обществените науки. Така например хайделбергският професор Р. Козелек отбелязва, че „социалната история изследва обществени формации и форми на конституционно устройство, отношенията между групи, прослойки и класи, със своите

питания тя отива отвъд взаимовръзките между събитията, стремейки се да разкрие средносрочни или дългосрочни структури и техните изменения“ (3,70).

Първият основен проблем, разгледан от Хънтингтън, е свързан с националната сигурност. Разглеждат се гражданско-военните отношения в хода на американската история и се търси оптималният баланс между тях. По този повод е написана първата монография на автора „Войникът и държавата“. В книгата са изяснени основните понятия, без които не може да се разбере тази материя. Описват се исторически сведения за възникването на военната професия в Европа, а по-късно и в Америка. Разглеждат се специфичните условия на гражданско-военните отношения в Америка преди и след Втората световна война. Авторът ни показва и своята позиция за най-добрия вариант на гражданско-военните отношения в САЩ.

Основните понятия, които използва, за да развие своите идеи, са: национална сигурност, гражданско-военни отношения и граждански контрол. Националната сигурност има за цел да защитава гражданина, обществените, икономическите и политическите институции на държавата. Защитата трябва да е както от външни, така и от вътрешни заплахи. Гражданско-военните отношения са един от аспектите на политиката за национална сигурност. От съотношението между двете страни зависи сигурността на страната. Постигането на ефективен модел на гражданските и военните отношения е жизненоважно условие за политиката на националната сигурност. Целта е да се създаде такава система от отношения, която да усилва максимално военната сигурност с цената на минимални разходи. Постигнатото равновесие гарантира висока степен на национална сигурност. В противен случай се похабяват излишни ресурси и се създават условия за заплаха на националните интереси и сигурност (1, 5–7).

Целта на автора е да покаже, че гражданско-военните отношения във всяко общество трябва да се разглеждат като система от взаимосвързани елементи. От една страна, това са структурите на военните институции, а от друга страна – цивилните институции на държавата. Промяната във всеки един от тези елементи оказва задължително влияние върху другия. Равновесието може да бъде постигнато по много начини в полза на военните или цивилните, а също така може и да не бъде осъществено. Авторът смята, че трябва да се открие равновесие, което да гарантира максимална военна сигурност. Хънтингтън определя понятието граждански контрол като възможността обществото да контролира властта на военните (1, 8–9).

Съществуват два вида граждански контрол: субективен граждански контрол, който дава максимална сила на цивилната власт, и обективен граждански контрол, който дава максимална сила на военните професионалисти. Увеличаването на цивилната власт и свиването на военните институции до

минимум води до отслабване на сигурността на страната. За засилването на властта на военните и разширяването на военните институции се изискват разходи, които се оказват излишни в мирно време (1, 82–85).

Какъв е правилният вариант на взаимоотношенията между военните и цивилните?

Поддържането на националната сигурност изисква, от една страна, високо ниво на граждански контрол, а от друга, висока степен на военен професионализъм. Постигането на тази цел в американското общество има своите пречки от институционално и идеологическо естество. Институционалната пречка е, че американската конституция не осигурява граждански контрол. Според своята същност гражданският контрол има ясно разграничени страни: граждани и военни, като военните са подчинени на цивилната власт, защото военните служат именно на обществото. Колкото по-добре е постигнато подчинението на военните, толкова гражданският контрол е по-силен. Но военните клаузи в конституцията на САЩ дават възможност за пряк достъп на военните до най-висшите равнища на управление (2, 150), което означава, че могат да се намесват в управлението на страната, измествайки гражданските институции.

Реалният проблем е, че идеологията на американското съзнание е либерална и влиза в противоречие с претенциите на военните. Формирането на либералното светоусещане идва от идеологията на „деловия пацифизъм“, господстващ през по-голямата част от съществуването на Америка, и има своите дълбоки корени, като неговите идеали се основават на ценностите на либерализма и индивидуализма. Настроения от този тип довеждат до изтласкване и изолация на военните, но създават фактори за повишаване на военния професионализъм (2, 200–276). За американците проблемът за намиране на равновесието между гражданските и военните отношения възниква в действителност по време на Втората световна война. Преди това обществото единствено ограничава влиянието на военните и обмисля армейския бюджет. Във военна обстановка съотношението в гражданско-военните отношения е различно. Нагласата към военните се променя, те се превръщат в проводници на американския либерализъм и волята на народа.

По отношение на важните решения в политиката и стратегията военните водят войната, и то така, както желае американският народ. Във вътрешно-икономическите отношения контролът се поделя между военните и цивилните. Властта на военните се разширява неимоверно. Те се консолидират около идеята за защита на либералното общество и националните ценности. Важна особеност на гражданско-военните отношения в следвоенните времена е сближаването на военните с бизнес елита. Създават се различни организации, които свързват корпоративната и военната сфера. Сближаването на военните с бизнеса е и тяхната награда от Втората световна война. Едрият бизнес пък използва именитите командири, за да печели по-добре (1, 279–372).

Студената война е основен фактор, който накланя баланса на гражданско-военните отношения в полза на военния професионализъм. Този фактор налага продължително поддържане на по-голяма отбранителна мощ. От своя страна, това изисква и по-висок контрол във военната политика, който се осъществява от Конгреса. Докато съществува заплахата за сигурността на САЩ, трябва да има военен професионализъм, и то такъв, какъвто е имало преди Втората световна война. Хънтингтън смята, че след 1940 г. Америка се ползва изцяло от качеството на военните, наследено от миналото. Политизирането на военния офицер, служещ на недостойни цели, снижава равнището на военния професионализъм. Овластеното офицерство губи престижа си и застрашава сигурността на страната. Силното, политически необвързано, неуязвимо офицерство, уважавано заради своите военни достойнства, уравновесява гражданско-военните отношения.

В либералното общество властта в ръцете на военните е най-голямата заплаха за техния професионализъм, а също и за националната сигурност. От друга страна, докато сигурността е застрашена, военните ще съхранят своите позиции във властта. Необходимо е изместване на ценностите на либерализма към консерватизма. В мирни времена военните не трябва да се изолират от либерално настроеното общество. Защото те са професионалистите, които защитават страната. Нужна е консервативна среда, в която военните ръководители на САЩ съчетават политическата власт, която обществото им връчва, с военния професионализъм, нужен за неговото опазване (1, 396–404).

Напрежението между изискванията на военната сигурност и ценностите на американското либерално общество може да се облекчи в дългосрочен план също от намаляването на заплахите за националната сигурност и либерализма (1, 396).

Трудът на Хънтингтън е ценен с това, че показва гражданско-военните отношения в различни ситуации. Научният поглед върху историческите събития дава възможност да се правят изводи и да се търси оптимален модел. В различните политически събития отношението на гражданите към военните е различно. В мирни времена цивилната власт и бизнесът изтласкват военните от политическата сцена. Военният офицер се чувства изолиран в американското общество. Налага се разбирането за ненужност на военната професия. Във военна ситуация отношението към военните се променя. Обществото вижда нуждата от военната професия и предоставя властта в ръцете на военните, за да защитят страната.

По време на Втората световна война военните доказват своите качества и водят войната така, както е най-правилно за американския народ. Както пише авторът: „Само шепа хора сред стотиците висши и старши офицери се оказаха негодни за водене на сражения, а висшите командири през трите войни, в които американците участваха в този век, бяха извънредно надарени хора“.

Войната дава големи правомощия на военните ръководители. Те се сливат с политическите и корпоративните кръгове. В следвоенна обстановка военните трябва да се отдръпнат от политическата сцена. Достойнството на военния офицер се основава на професионализма във военните действия, а не се основава на властта и богатството. Както често повтаря генерал Шърман: „На света му стига да знае, че съм войник“.

Изводите, които следват, са, че за да се оттеглят военните от управление-то на страната, не трябва да съществува заплахата за националната сигурност. Дори и това да стане в действителност, обществото не трябва да изтласква военните, защото това са професионалистите, които се грижат за сигурността на страната. Хънтингтън смята, че либерализмът трябва да отстъпи малко от своите позиции, защото в съвременния свят е немислима ситуация на абсолютна национална сигурност.

ЛИТЕРАТУРА

1. Хънтингтън, С. *Войникът и държавата*. София. 1998.
2. Симова, О. Глобализация или глобална епоха. Опитът на Мартин Олброу за история на настоящето. „Известия“, т. I V. 2004, МГУ „Св. Ив. Рилски“.
3. Козелек Р. История на понятията и социална история. „Известия“, т. III. 2003, МГУ „Св. Ив. Рилски“.
4. Дал, Р. Критика на модела на управляващ елит. „Политически изследвания“ 93, № 2.
5. Хънтингтън, С. Харвард Stile, [Интернет]. 2013 г., [http:// www.biography.com/people/samuel-p-huntington-40851](http://www.biography.com/people/samuel-p-huntington-40851).

SAMUEL HUNTINGTON: IDEAS FOR NATIONAL SECURITY AND CIVIL CONTROL

Abstract. The aim of the paper is to analyze Huntington's ideas about national security and its dependence on the balance in the relationship between civil and military institutions. The main issue is that the correct model of the relationship between citizens and military is a guarantee for the security of society.

Kostadin Mihov

✉ PhD student

South-West University „Neofit Rilski“

66 Ivan Michailov str., Room 1486

2700 Blagoevgrad, Bulgaria

E-mail: Buda69@abv.bg